

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА «БЪЛГАРСКИ ЕЗИК»

Олга Дмитривна Колот

**БЪЛГАРСКИ ФОЛКЛОР И ДИАЛЕКТ НА С. ТЕРНОВКА В
ДИАХРОНЕН АСПЕКТ (ГР. НИКОЛАЕВ, УКРАЙНА)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на научната и образователна степен «доктор»

Област на висше образование 2. Хуманитарни науки

Професионално направление 2.1. Филология

Докторска програма «Български език»

Научни ръководители:

проф. Владимир Жобов

доц. Катя Станева

София

2020

Дисертационният труд на тема
„БЪЛГАРСКИ ФОЛКЛОР И ДИАЛЕКТ НА С. ТЕРНОВКА В ДИАХРОНЕН АСПЕКТ (ГР.
НИКОЛАЕВ, УКРАЙНА)“

е обсъден на заседание на Катедрата по Български език на Факултета по Славянски филологии
към Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – София, 06.07.2020 г.

Дисертационният труд е с обем от 271 страница и се състои от увод, три глави, заключение,
библиография и приложения.

Състав на научното жури:

Председател:

Членове:

Рецензенти:

Публичната защита на дисертацията ще се състои на открито заседание на журито на
_____ 2020 г. в _____ ч. в _____ на Софийския университет „Св.
Климент Охридски“.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Изследването е посветено на детайлен анализ на етнографско-фолклорните корени на идентичността на българското население на с. Терновка, унаследявани и предавани от поколения на поколения разновидности на езиково общуване, всекидневни и празнични традиции, вяра, езикови реликти – песни, пословици, поговорки и детски фолклор. Проучването на формирането и развитието на българския, руския и украинския етнос в уникалното им взаимодействие и взаимовлияние е сложно и многоаспектно явление, което се изследва като самостоятелен феномен. Всъщност това явление има своя самобитност и уникалност – то се развива и под влияние на исторически предпоставки, обществено-политически, икономически и културни условия, регионални и национални особености. Въпреки всички тези многоаспектни взаимни влияния родовата памет на преселниците се съхранява и формира субективната специфика на терновските българи.

АКТУАЛНОСТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Актуалността на изследването е продиктувана, от една страна, от липсата на достатъчно проучвания в тази област в българската и в украинската наука, а от друга – от изчезването на редица от цитираните в проучването примери на фолклорни текстове и на уникалния български терновски диалектен речник.

ОБЕКТ, ПРЕДМЕТ, ЦЕЛ И ЗАДАЧИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Обект на изследването са диалектът и фолклорните текстове от три жанра: песни, паремии и детски фолклор, записани и публикувани от български и украински автори, както и теренните записи на автора.

Предмет на изследването са основните фонетични, морфологични и лексикални особености на говора, уникалната ономастика и фолклорни текстове – народни песни, календарно-обреден фолклор, фолклорни паремии, народна медицина и детски фолклор, записани и публикувани от български и украински автори, както и теренните записи на автора; анализ на фолклорните текстове, както и сравнението им с аналогични фолклорни текстове, записани от фолклористи в автохтонното землище на диаспорната общност в Източна Странджа и Тракия.

Основната цел на дисертационния труд е да се изследват българският фолклор и уникалният говор на терновските българи в диахронен аспект, да се направи паралелен анализ, в който на сюжетно, лексикално, семантично и семиологично равнище да бъдат открити ред закономерности при неизбежните изменения, настъпили във фолклорните текстове на

диаспората в мултиетнична среда, да се съхранят колкото е възможно повече езикови данни, докато инвазията на руския и украинския език не ги заличи напълно.

Тази цел се реализира чрез поставянето и решаването на следните **задачи**:

1. Да се проучат и обобщят историко-културологичните аспекти във формирането и развитието на българската диаспора в гр. Николаев;
2. Да се анализира терновският говор в съпоставка с Българския диалектен атлас (Югоизточна България); да се открият основните особености и характерни черти на говора на фонетично, морфологично и лексикално ниво;
3. Да се проучат и обобщят ономастичните данни за селището; да се представи състоянието на антропонимната система на село Терновка през различните етапи от историческото му развитие, т.е. от първите заселници до наши дни;
4. Да се събере местен фолклор и да се проучат всестранно фолклорните текстове, записани и публикувани от български и от украински автори; да се определят основните особености, ролята и мястото на фолклора в съвременността; да се изяснят причините и степента на влиянието на чуждоетничното обкръжение върху фолклорната лексика.
5. Да се анализира и класифицира календарно-обредният фолклор и семейно-обредният фолклор (раждане, сватба, смърт); да се анализират фолклорните паремии (лингвистични особености и условия на функциониране), народната медицина (в частност баянията и магиите), детският фолклор; да се състави речник на народните календарни празници.
6. Да се състави речник на терновския български говор.

Хронологичните рамки на изследването обхващат периода от края на XIX – началото на XX в. до началото на XXI век. Това определяне на границите е съобразено с факта, че към края на XIX – началото на XX век колонията на българските преселници е вече адаптирана към новите географски и стопанско-икономически условия, т.е. напълно е формирана като общност. В същото време от този период в Южна Украйна започват значими за развитието на българската емиграция историко-политически процеси, станали предпоставка за появата на качествени промени в структурата и съдържанието на тяхната традиционна народна култура. Освен това за отбелязване е, че през 1918 година Съветска Русия въвежда григорианското летоброене, обаче Църквата си остава на Юлианския календар, което ще рече, че в рамките на избора за изследване период датите на честваните от българските преселници църковни празници са по Юлианския календар.

Методи и подходи

При анализа на фолклорните текстове се оперира с комплекс от методи и подходи, изграждащи методологичната основа на изследването както в синхронен, така и в диахронен план. В това отношение широко се прилагат сравнително-историческият и системно-структурният анализ, които позволяват да се проведе проучването на изследвания фолклорен материал и да се открият неговите специфични особености. Използват се също експедиционният, описателният, съпоставителният, статистическият и лингвогеографският метод.

СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията се състои от увод, три глави, към всяка от които има и изводи, заключение, библиография и три приложения. Първото приложение се отнася към втората глава и съдържа сравнителни таблици. Второто приложение се отнася към третата глава, а третото е речник на терновския говор.

УВОД

В увода е обоснована актуалността на изследването, определят се обектът, предметът, целта, задачите, които да се изпълнят по пътя към осъществяването ѝ, структурата на текста и актуалността на изследването.

В тази част на работата са очертани основните посоки, по които ще се осъществи изследването на проблема, както и средствата и методите, които ще бъдат използвани за анализа.

ПЪРВА ГЛАВА

Първата глава «Историография на българското селище Терновка» разглежда въпроси, свързани с историческото развитие на поселението Терновка, а също и културния и духовния живот на българите в неговото многообразие и лингвоетнологичен аспект.

Разликата между книжовния език и диалектите зависи до голяма степен от състоянието на диалектите в епохата на формирането на книжовния език. Диалектът на дадена диаспора, подобно на всички диалекти в периферията, е хранилище на архаичен и запазен предимно традиционен общонароден фонд на езика по време на преселването.

Първия раздел на първата глава «Основане на колонията Терновка – историко-етнографски аспекти» представлява исторически преглед на възникването на българската диаспора и заселването на българите в Северното Черноморие, взаимодействието с другите две основни общества в района – украинци и руснаци. Народите, които живеят в това многонационално етническо общество, активно развиват всички сфери на своя живот.

Културните процеси в държавата преминават през много сложни исторически промени в тясна връзка с културите на различните етноси и взаимодействието между тях.

До средата на XVIII век, когато е масовото преселване на българи в Бесарабия, говоримият език е завършил прехода си от синтетизъм към аналитизъм. В именната система са изчезнали падежните окончания, глаголните времена и наклоненията са станали по-сложни; аналитично явление е и степенуването на прилагателни имена и наречия, както и образуването на бъдеще време, утвърден е постпозитивният определителен член. Така началото на новобългарския период в историята на българския книжовен език съвпада с компактното заселване на българите в Северното Причерноморие.

Българските селища в Южна Бесарабия, Молдова, Приазовието, Крим, Северното Черноморие са мононационални или с изразено преобладаване на българите. След това, когато новосъздадените български села се заселват от метрополията или от други български селища, настъпва смесване на различни диалекти. Не е необичайно в едно село да живеят хора, говорещи два или три диалекта, и това силно активизира междудиалектното взаимодействие. Това взаимодействие не води до изчезването на диалекти, нещо повече – 150 години след формирането на преселническите говори, през 50-те години на XX век прочутият български диалектолог Ст. Стойков отбеляза, че говорите не само добре запазват характера си, но и продължават да се развиват по своите вътрешни закони, подобно на тези в България¹.

Архивните данни сочат, че Терновка е заселена от българи през 1802 година, обаче според свидетелствата на по-възрастните хора и според първия изследовател на терновския фолклор Сергей Цветко (Кветко) заселването от българи на тези земи започва още преди основаването на град Николаев². Няма причина да се съмняваме във вече фиксираната версия, че преселниците, поне част от тях, идват в Терновка от югоизточната част на България, Малкотърновската област. Нашето изследване обаче разширява тези граници. Според данните на съвременните изследователи от ОНУ «И. И. Мечников» – проф. д.и.н. И. Станко и неговите ученици А. Ганчев, А. Пригарин, Е. Самаритаки³, и най-вече според монографията на историка и етнограф В. И. Гамза «Тернівка, історико-етнографічний нарис»⁴ Терновка е била самостоятелно селище от градски тип и център на общински съвет към Жовтневия район, в който се включвали и по-малките селища Капустиная Балка, Добрая надежда, Ясная поляна, Зайчивске и Коларовка.

¹Стойков, Ст. Българска диалектология. С., 1968, с. 23.

²Цветко, С. Юнацькі і хайдуцькі пісні у болгар (записані в с. Тернівці на Миколаївщині). Етнографічний вісник, 1926, кн. 3, с. 47–62.

³Самаритаки, Е. С., Пригарин, А. А., Станко, В. Н. Турецкая колония „Терновка”: документы по истории 1792 – 1799 гг. Одесская болгаристика, вып. 2, Одеса, 2004.

⁴Гамза, В. Тернівка. Історико-етнографічний нарис. Миколаїв: Іліон, 2014.

Добрая надежда, Ясная поляна, Зайчивске и Коларовка са образувани също от терновчани под формата на комуни по време на колективизацията. От 1998 година Терновка вече е квартал на град Николаев.

Някои елементи от фолклора сочат, че името Терновка произхожда от името Малко Търново, откъдето се смята, че са дошли по-голямата част от първите заселници. Тази хипотеза се споделя и от някои учени, обаче не се потвърждава с никакви документи, а и проучването на много факти и материали дава основание да твърдим, че топонимът Терновка е възникнал преди заселването на българите. Съществува карта от втората половина на XVIII век (Карта 1), на която се вижда река с името Терновка (не по-късно от 1770 г.). Произходът на хидронима, а след това и на топонима може да се свърже с името на хроста „терен“ (*трън*), който виреел изобилно по тези места, по брега на река Мокра Терновка. Съществува версия за произхода на ойконима „Терновка“ от думите *terra-ne(o)va* – земя край водата. Разбира се, че българите, които идват от Малкотърновския край, с лекота възприемат името на поселението. Между другото, според архивните данни до 1794 г. колонията като цяло се нарича „Турецкая слобода в предместии Николаева“⁵.

Смята се, че Терновка е възникнала на пусто място през 1791–1792 година като селище, предназначено за адмиралтейски майстори корабостроители. Такива обаче не се заселват, поради което в изградените за тях постройки са настанени турци, пленници на Салих Ага по време на руско-турската война от 1787–1791 г., които пожелали да приемат руско поданство⁶.

Независимо от това твърде скоро, през 1799 година, тези турци напуснали Терновка и тя опустяла⁷. Останали построени 60 къщи, воденица, джамия и магазин. Но не за дълго време.

Следващата страница от историята на Терновка е свързана с българската колонизация. Според историка, етнограф и фолклорист С. Цветко, чиито теренни записи използваме в нашето изследване, заселването на българи в Терновка започва още през 1796 година. Тези факти се основават само на разказите на местните жители (поне той събира информация в началото на 20 век, т.е. 100 години след времето на предполагаемото преселване; Цветко, 1928: 1–15)⁸. Обаче според архивните данни селището било празно само 3 години и през октомври 1802 година започва нашата българска история.

⁵Терновка(съст. У. Самаритаки, Е. Уварова, А. Пригарин, В. Станко). Документи и материали по истории 1792–1822 г. Одеса: Търновско българско дружество „Иван Вазов“, Одеско дружество на българистите. Т. 1, 2004, с. 18, 21.

⁶Терновка..., с. 14–15.

⁷Терновка..., с. 5–8.

⁸Цветко, С. Символічні речі й обряди в болгарському весіллі в порівнянні з українськими. Етнографічний вісник, кн. 6, 1928, с. 1–15.

Започвайки от първите заселници през 1802 г.- в Терновка са заселени 16 български семейства – първата вълна на бежанци от Адрианополския вилает, който обхваща цяла Източна Тракия. През следващи години ежегодно пристигат нови български семейства, които също се заселват тук. Така в края на 1806 г. в Терновка живеят 525 българи (118 семейства)⁹ (Уварова, 2004: 30–31). Откъде точно, от кои български селища не се упоменава със сигурност. А. Скалковски (един от първите изследователи на Новоросийския край) в „Хронологическом обозрении истории Новоросийского края 1750–1823” (1838: 37) посочва, че селото е основано от преселници от югоизточната част на България (по това време Адрианополски вилает)¹⁰. През 1954 г. в своя „Отчет о диалектологической поездке в болгарское село Терновка Николаевской области в июне 1954 г.” Е. Зеленина отбелязва, че българите в селото са 90%¹¹

Вторият раздел „Етапи на изследването на българските преселнически диалекти и фолклор в Украйна: от първите упоменавания до съвременността“ представя обзор на изследванията, посветени на българските говори и фолклор. Изтъква се изключителния принос на българските и украинските (съветските) учени за проучване на различни страни на българската диалектология и фолклористика.

Влиянието на други български диалекти – междудиалектно взаимодействие, и взаимодействието с други езици в региона – не довеждат до загуба на оригиналността на българските преселнически диалекти. Обобщавайки ролята на историческите и социокултурните фактори, допринесли за запазването на българските преселници като отделна етническа група с изразена етническа идентичност и историческа памет, учените отбелязват преди всичко преобладаващата моноетничност на селищата, наличието на връзки между българите, специфична духовна и материална култура (Маркова Л. В., 1991: 22–25)¹². Водещи сред факторите за запазване на етническата цялост определено са езикът и фолклорът.

Изтъква се изключителното влияние на Ю. Венелин върху българската фолклористика. Дейността му продължават неговите сънародници слависти от първата половина на XIX век – О. Бодянски, И. Срезневски и В. Григорович. Разгледани са достиженията и научните приноси в тази област на български учени и книжовници като В. Априлов, Иван

⁹Уварова, Е. А. Материалы Государственного архива Одесской области по истории колонии Терновка начала XIX в. // сп. Одеська болгаристика, кн. 2, Одеса, 2004, с. 30–32.

¹⁰Скалковский, А. А. Хронологическое обозрение истории Новоросийского края 1730 – 1823. Одесса, 1838, ч. 2, с. 37-38.

¹¹Зеленина, Э. И. Отчет о диалектологической поездке в село Терновку. Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР, Вып. 7, М., 1955, с. 115–131.

¹²Маркова, Л. В. Особенности этнического развития болгар СССР. Болгаристика в системе общественных наук. Вторая Всесоюзная конференция по болгаристике. Харьков, 1991, с. 22–25.

Богоров, Георги Раковски, братята Димитър и Константин Миладинови, Петко Славейков, Любен Каравелов, Найден Геров и др.

Масшабен опит за проучване на българските преселнически говори започва в края на 40-те години на XX век. Създава се група от диалектолози – учени, аспиранти, студенти, оглавена от известния руски лингвист С. Б. Бернщейн. В продължение на около десет години се събира богат теренен материал, който методично се обработва и публикува. Издават се диалектни текстове, коментари, речници. През 1958 г. е издаден „Атлас българских говорив в СССР”¹³. Този атлас съдържа 109 карти, които класифицират говорите, показват фонетичните, акцентологичните, морфологичните и лексикалните им особености, въстъпителни статии и коментар към картите. Публикувана е цяла серия от научни публикации „Статии и материали по българской диалектологий” (1952–1962). Атласът поставя основите на интензивното използване на лингвогеографския метод в българската диалектология и става предвестник на фундаменталния труд „Български диалектически атлас”. Материалите от „Атлас българских говорив в СССР” и многобройните описания на изследователите от този творчески екип се използват широко като източник на уникална информация за българските диалекти, поспециално като живо свидетелство за историята на българския език и неговата променливост.

Интересно е мнението за езика на бесарабските българи на видния български диалектолог проф. Стойко Стойков, който, анализирайки данните на „Атлас българских говорив в СССР”¹⁴, отбелязва: *Българските говори в Бесарабия и Запорожието не само пазят своя традиционен характер, но и продължават да се развиват по свои вътрешни закони, които в много случаи имат аналогии в развоя на говорите в пределите на България*¹⁵ (Стойков, 2002: 188–190).

Трябва да се отбележи, че диалектите запазват в своята структура много черти, които не са присъщи или са изгубени в литературния език. Подробно сравнение на диалектите позволява да задълбочим изучаването на историята на фонетичните и граматическите системи. Значителни открития в областта на историята на езика са направени именно въз основа на диалектни данни, включително монографични описания на диалектите. Българските преселнически диалекти отдавна са обект на внимателно изучаване в описателен, сравнителен, генетичен, етнолингвистичен и социоллингвистичен аспект.

¹³ Атлас българских говорив в СССР/ [Встъпителные статьи. Комментарии к картам: сост. С. Б. Бернштейн, Е. В. Чешко, Э. И. Зеленина]. Москва: АН СССР, 1958. 84 с.

¹⁴ Бернштейн, С. Б., Чешко, Е. В., Зеленина, Э. И. Атлас българских говорив в СССР. Т. I – Карты; Т. II – Встъпителные статьи, комментарии к картам. М., 1958.

¹⁵ Стойков, Ст. Българска диалектология. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов”, 2002.

Проучването на българските преселнически диалекти включва не само описание на структурата в съпоставка с околните диалекти, но и сравнение с онези диалекти от метрополията, които изследователите смятат за вероятен източник на появата на мигрантски диалекти. Друга плоскост на сравнение – с книжовния език, позволява да се установи набор от диференциални характеристики, чрез които се откроява диалектът. Трябва да се признае, че сравнителните проучвания на българските преселнически диалекти на фона на диалекти от метрополията все още не са достатъчно представени. Тъй като говорът функционира главно в устна форма, описанието на диалекта като отделна завършена система остава приоритет. В този случай описанието на говора не се различава съществено от описанието на езика: говорът се проявява като език, който функционира на ограничена територия като форма на общуване на определено общество. Относно българските говори трябва да се отбележи, че компактността на техните носители – българските имигранти – допринася за това, българите да не са асимилирани от своите съседи. Запазването на българските диалекти се дължи на значителния брой българи (около 230 хил.), както и на запазването на националните традиции във всекидневието и стопанския живот. Факт е, че „...всяко ново систематично изследване на отделните диалекти носи нови доказателства и неочаквани факти, които променят и изясняват знанията за характера им, а от друга страна, потвърждава тяхното единство с всички останали български диалекти”¹⁶ (Стоянов, 1984: 60–63).

През последните десетилетия в Украйна продължават изследванията, целта на които е да се опише настоящото състояние на българските диалекти, съществуващи в селата с преобладаващо българско население. Такива са преди всичко изследванията на И. А. Стоянов, Е. П. Стоянова, В. А. Колесник, С. Д. Топалова, С. И. Георгиева и др.

Съвременното състояние на българските диалекти в сравнение с метрополията и книжовния език е отразено в диалектоложката поредица „Българските говори в Украйна”, първият брой от която излезе през 1998 г., и в годишника „Одеська болгаристика”. Описани са диалектите на селата Кирнички¹⁷, Кубей¹⁸, Калчево¹⁹, Евгеновка²⁰, Зоря²¹ и др.

¹⁶Стоянов, И. А. К типологии лексических соответствий болгарского и украинского языков. Болгарская русистика, 1984, № 6, с. 60–63.

¹⁷Барболова, З. Говорът на българите в с. Кирнички, Бесарабия / З. Барболова, В. Колесник. Одеса: Астропринт, 1998. 160 с. (Българските говори в Украйна; вип. 1).

¹⁸Барболова, З. Особенности на българския говор в с. Червоноармейское (Кубей), Болградски район, Одесска област в Украйна / З. Барболова. Одеса: Астропринт, 1999. 152 с. – (Българските говори в Украйна; вип. 2).

¹⁹Топалова, С. Говорът на село Калчево, Болградско – Бесарабия. Речник / С. Топалова // Българските говори в Украйна. Т. 5. Одеса, 2009.

Проучването на структурните елементи на преселническите диалекти, както и на материалната и духовната култура на българите от Южна Украйна, позволява да установим техния характер и връзки с диалектите от метрополията.

Друг аспект е изучаването на процеса на изравняване на балканските особености на граматическата структура и речниковия състав на имигрантските диалекти, повлиян от източните славяни. Проблемът с дебалканизацията – загубата на езикови елементи, общи за всички балкански езици и интерпретирани като балканизми, е изследван в съчиненията на проф. В. А. Колесник²² (Колесник, 2003).

Българските преселнически диалекти все повече стават обект на изучаване от лингвистите, тъй като позволяват да се проведат широк спектър изследвания върху техния материал. Те са дедуктивни поради факта, че в резултат на влиянието на генетично неродствени говори и чужди езици изпитват стесняване на сферата на функциониране (предимно поради появата в диалектната реч на елементи от други идиоми и на чувствителното свиване на кръга от носители) и промени в структурата на говора (Георгиева, 2009).

Друг тип публикации са книги и библиографии, представящи резултатите от комплексни изследвания на едно селище или микрорегион, населен от бесарабски българи (Пригарин и др., 2002; Пригарин и др., 2003; Станко, 2003; Чийшия, 2003; Изотов, 2005; Георгиева, Стоилов, 2009; Тодоров, 2009; Червенко, 2011; Лазаров, 2012;). Проучени са и някои аспекти от историята, материалната култура и фолклора (традиционни песни и хора, приказки, поговорки, семейни летописи, предмети, българска литература, знания за националната кухня и т.н.) на българите в Крим (Георгиева, 2002; Георгиева, 2009; Панайотов, 2011), на българските селища в Бердянския район, Запорожка област (Митков, 2007; Ноздрина, 2010) и на българското население в Източна Украйна като цяло (Филипова, 2009). От 2007 г. екипи на Института за етнология и фолклористика с етнографски музей (ИЕФЕМ) към БАН предприемат няколко изследователски пътувания при бесарабските българи в Молдова и Украйна (Минчева, 2008; Водинчар и др., 2009; Минчева, Георгиев, 2009; Водинчар и др., 2011; Добрев, 2011; Средкова, 2011а).

²⁰Колесник, В. А. Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь / В. А. Колесник // Българските говори в Украйна. Одеса: Гермес, 2001. 228 с.

²¹Георгиева, С. Фонетични особености на говора на село Заря, Одеска област (Украйна) (Україна і Болгарія: віхи історичної дружби). Одеса: Друк, 1999, с. 348–353.

²²Колесник, В. А. Дебалканизация болгарських переселенських говірок в Україні. Граматична система / В. А. Колесник. – Одеса : Астропринт, 2003. 352 с.

Резултатите от етнолингвистичните изследвания ще бъдат представени в Етнолингвистичния речник на българите от Юга на Украйна, работата по който продължава от много години.

Особено ценни за задълбоченото научно изследване на диалектната диференциация на българския континуум са монографичните описания на Ст. Стойков²³, Т. Бояджиев²⁴, Ст. Младенов²⁵, И. Кочев²⁶ и др., както и множество научни трудове от поредиците „Трудове по българска диалектология” и „Българска диалектология. Проучвания и материали” (под ред. на Ст. Стойков). Нов етап в изучаването на българските диалекти и е първата фундаментална лингвогеографска работа в българското езикознание „Български диалектен атлас” (БДА), чиято подготовката започва под съвместното ръководство на Ст. Стойков и С. Б. Бернштейн (т. 1) и продължава под ръководството на Стойков (т. 2–4). БДА създава предпоставките за ново виждане на българския диалектен континуум, неговото задълбочено изучаване в синхронен и диахронен план.

Както вече беше посочено, в диалектологическите изследвания винаги явно или индиректно се осъществява сравнение – диалекти на един и същи език помежду си или с книжовния език. Всяко сравнение трябва да се прави по установени признаци. За съвременната диалектология са характерни приемствеността в постиженията и поставяне на нови цели, търсенето на нови методи и подходи. В нашата работа ние също използваме нов, социоллингвистичен подход към изучаване на живата реч. Този нов подход към изучаването на диалектите в социодиалектологията е създаден от К. Дейна (1980 г.) и от българския учен М. Виденов²⁷.

Понятието „диагностиращи диалектни маркери” е основно в съвременната насока на изследвания на диалектите. „Диагностиращи черти” е понятие, означаващо типични и оригинални особености на диалекта, които са очевидни за говорещите други диалекти или литературен език, въз основа на което може да бъде сравнително точно идентифициран и локализиран за диалектологията и впоследствие за историята на езика. Под диагностика Ив. Кочев разбира „...идентификация на говора, определяне на комплекс от диагностични

²³Стойков, Ст. Основно диалектно деление на българския език / Ст. Стойков // Славянска филология. Доклади, съобщения и статии по езикознание. София: БАН, 1963. Т. 3, с. 105–119.

²⁴Бояджиев, Т. Българските говори в Източна (Одринска) и Западна (Беломорска) Тракия. С., 1991.

Бояджиев, Т. Говорът на с. Съчанли, Гюмюрджинско (Трудове по бълг. диалектология. Т. 7). С., 1972.

²⁵Младенов, Ст. История на българския език. С., 1979.

²⁶Кочев, Ив. За диагностиращите черти на българските диалекти (По случай 80-годишнината на проф. Ст. Стоянов). София, 1991, с. 307–314. (Български език, год. XLI, кн. 4).

²⁷Виденов, М. Увод в социоллингвистиката. София: Делфи, 2000; Виденов, М. Социоллингвистичният маркер. Към теорията и практиката на теренните изследвания. София, 1998.

характеристики, с помощта на които може възможно по-точно да се локализира даден диалект”²⁸ (Кочев, 308).

Най-често диагностиращите черти се отнасят към категорията *локализми* – характеристики, типични за териториално ограничен регион или за едно село (Виденев, 1990). М. Виденов концентрира вниманието си върху проблема за определянето на признаци, по които могат да се диагностират говорите. Той посочва, че под думата „маркер” разбира езикова особеност на фона на определена норма поради социално-демографски обстоятелства. Виденов поделя социолингвистичните маркери на „константни” и „вариативни” и посочва, че „езиковите променливи маркери” се отнасят към българските диалекти²⁹ (Виденев, 1990: 262).

Съставянето на набор от диагностиращи диалектни маркери за характеристика на българските преселнически диалекти има голямо значение за определянето на генетичната близост на изследваните диалекти. Традиционната йерархия на диалектните черти е: фонетични–морфологични–синтактични–лексикални³⁰. За пръв път от нас беше направен типологически анализ на фонетично-морфологично-лексикалната система на българския преселнически говор от смесен тип, в сравнение с българския диалектен континуум от метрополията и с българския книжовен език, определени бяха неговият смесен характер и основни диалектни маркери.

В раздела 2.1. „Изследване на терновския български говор и фолклор в диахронен аспект“ се проследява развитието и основни етапи на изследването на българския фолклор в с. Терновка.

От самото начало българите в Русия са носители на богати фолклорни традиции. Народната музика изпълнявана на гайда, кавал, кеменче, тъпан и народните песни съпровождат българите навсякъде: на сватба, седянка, хоро, по време на работа, на къра и т.н. Покрай музиката на големите празници (Великден, Гергьовден) се изпълняват и хороводни народни песни. Песента служи за развлечение, за утеха и за предаване на знания. Чрез нея голяма част от духовното богатство се препредава от поколение на поколение. Чрез нея се запазва историческата памет на бесарабските българи. Песните са различни по жанр – обредни, юнашки, исторически, социално-битови, детски. Основният им фонд българите преселници донасят от родината. Много от тях вече дори не са запазени по българските земи.

²⁸Кочев, Ив. За диагностиращите черти на българските диалекти (По случай 80-годишнината на проф. Ст. Стоянов). София, 1991, с.307–314. (Български език, год. XLI, кн.4).

²⁹Виденев, М. Българска социолингвистика. София, 1990.

³⁰Георгиева, С. И.К вопросу идентификации диалектных особенностей бессарабских болгарских говоров. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: 36. наук. пр.Одеса. №27, Лінгвістичні науки, 2011, с. 91–96.

Данни за терновския говор можем да намерим при някои руски и украински учени. Трудовете на Н. Державин (Державин, 1914, 1915) и Ф. Музиченко (Музиченко, 1907) поставят началото на изследванията и върху езика на българите в преселническите селища. Особен подем в това отношение се забелязва през 40-те – 50-те години на XX век, когато под ръководството на С. Б. Бернштейн се провеждат експедициите за събиране на езиковедски материал, който намира отражение в редица лингвистични трудове, венец на които е „Атлас болгарских говоров СССР”³¹. Н. Державин, Е. Зеленина, Бернштейн, Чешко и др. изследват говора, обаче техните работи не ни дават негово пълно описание. През 2013 година излезе монографията на З. Т. Барболова „Българският говор в Николаевската Терновка (Украйна)”³², в която тя се опитва да направи пълно описание на говора. В своите изследвания те подчертават, че анализиране на българския говор в Николаевската Терновка (Украйна) повдига различни по характер въпроси, което привлича вниманието на изследователя и прави говора труден, но интересен за проучване. Освен българите преди около 50 години всички руснаци и украинци в селото говорели български.

В раздела 2.2. „Принос на Сергей Цветко като първи събирател на терновския фолклор“ - се разглеждат основните етапи в живота и дейността на учения педагог и етнограф Сергей Цветко и неговият принос в изучаването на българския фолклор и диалект на неговото родно село Терновка.

Забележителното наследство, което ни оставя Сергей Цветко от 1921 до 1931 г., обхваща научни работи и статии, написани на украински език: «Весільні звичаї і пісні болгар на Херсонщині (село Тернівка на Миколаївщині)» (1925 р.) (Сватбени обреди и песни в Херсонско (с. Терновка, Николаев); «Символічні речі і обряди в болгарському весіллі в порівнянні з українським» (1928 р.) (Символични неща и обреди в българска сватба в сравнение с украинска); «Болгарський верстат» (1929 р.) (Български тъкачен стан); «Генеза мотиву крилатого змія в болгарських народних піснях» (1930 р.) (Генезис на мотива за крилатия змей в българските народни песни); «Огляд літератури про болгарські колонії на Україні, в Криму та Бессарабії» (1929 р.) (Преглед на литературата за българските колонии в Украйна, в Крим и Бесарабия); «Юнацькі та гайдуцькі пісні у болгар» (1926 р.) (Юнашки и хайдушки български песни); «Пісні болгар України и Криму» (1930 р.) (Песни на българи от Украйна и Крим); «Сидянки *та* меджії» (1926 р.); «Замовляння, записані зі слів знахарок баби Степаниши Генової

³¹ Атлас болгарских говоров в СССР. Вступительные статьи и комментарии к картам / Под ред. С. Б. Бернштейна. Москва, 1958. 186 с.

³² Барболова, З. Българският говор в Николаевската Терновка (Украйна). София, 2013.

і Марії Коч» (1925 р.); «Замовляння проти різних хвороб у болгар, записані в с. Тернівці на Миколаївщині» (1926 р.).

ВТОРА ГЛАВА

Във втората глава „Диалект на с Терновка“ се анализира терновският говор в няколко аспекта. В първия раздел „Терновският говор като обект на лингвистично проучване“ като носител на говора анализирам диалекта и фолклора в период от 100 години. Използвани са материали, представени както следва: от началото на ХХ век анализираме данни от изследване на Н. С. Державин³³; фолклорен материал от това време, събран от С. Цветко³⁴, който през 20-те години на ХХ век записва много фолклорни песни и материали от с. Терновка, за което вече говорихме в първа глава. Средата на столетието е представена от теренните записи на Е. И. Зеленина (1955 г.)³⁵ за „Атлас болгарских говоров в СССР“ и записите от преселниците. Съвременното състояние на говора се анализира върху лично събирания от мене езиков материал в продължение на повече от 10 години, речника на български преселнически говори, съставен от проф. В. А. Колесник³⁶, монографията на В. И. Гамза „Тернівка, историко-етнографічний нарис“³⁷.

Периодът на преселването е повече от 30 години. По това време има няколко вълни от различни краища на България. Това обяснява нееднородността на говора, но и го прави уникален, защото в повече от 200-годишното съществуване на поселението се съхраняват някои особености и дублетни форми.

Избрахме няколко теории, въз основа на които правим сравнение на говора на с. Терновка с няколко говора от метрополията.

Вземаме за основа странджанския говор (основа на терновския говор според мнението на повечето изследователи). В етнографско отношение населението на българската Странджа

³³Державин, Н. Болгарские колонии Новороссийского края. Симферополь : Таврическая губернская типография, 1908. 238 с.

³⁴Цветко, С. Весільні звичаї і пісні у болгар на Херсонщині (село Тернівка на Миколаївщині). В: Вісник Одеської комісії краєзнавства, 1925, ч. 2–3, с. 217–238.

Цветко, С. Символічні речі й обряди в болгарському весіллі в порівнянні з українськими. В: Етнографічний вісник, 1928, кн. 6, с. 1–15.

Цветко, С. Български народни песни от Украина и Крим. (Съст. З. Барболова.) С.: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“.

Цветко, С. Болгарський варстат // Матеріяли до етнології. Кн. 2. К., 1929, с. 89–103.

³⁵Зеленина, Э. И. Отчет о диалектологической поездке в село Терновку. Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР. Вып. 7. М., 1955, с. 115–131.

³⁶Колесник, В. А. Дебалканізація болгарських переселенських говірок в Україні. Граматична система / В. А. Колесник. Одеса: Астропринт, 2003. 352 с.

³⁷Гамза, В.. Тернівка. Историко-етнографічний нарис. Миколаїв: Вид. "Іліон", 2013.

според Л. Милетич³⁸ се разделя на две групи: рупци и загорци. Рупците населяват предимно югоизточната, а загорците – северозападната част. В статиите към БДА в Югоизточна България се разграничават селата със старо население, за които не се знае да е имало преселници от други места, те се обединяват в група селища със старо единно население. А селата със старо местно население, в които са дошли стари преселници от други места, се обединяват в група селища със старо смесено население. Селищата със старо единно население в Странджа планина с *единен странджански говор* се намират в източната и южната част на покрайнината – областта Хасекия. Това е област в Средна Странджа, жителите на която по време на турското робство били привилегирани и не плащали някои от данъците на държавата. Стари рупски села в нея са Резово, Изгрев, Българи, Кондолово, Граматиково, Сливарово, Малко Търново, Стоилово, Заберново, Калово, Бяла вода, Звездец и Бръшлян³⁹. Имайки предвид най-разпространеното схващане за преселването на терновците от малкотърновския край, това е първата група села, с които правим сравнителен анализ. Втората група е *загорци*.

„Загорците”, или дошли от „зад планината”, от Североизточна България преселници, са стари мизийски полянци, които в различно време са се заселили по леснопроходимите пътища на Източна Стара планина” (БДА), по северните склонове на Странджа – Черноморец, Росен, Равна гора, Извор и Зидарово. Към третата група отнасяме селата с грудовски говор (по Г. Горов)⁴⁰. „В Странджа и Сакар има преселници от Западна България, които се отделят рязко от коренните жители на областта, известни под името рупци. Старото местно население ги нарича „тронки” или „неистински загорци”... Западните преселници (тронките) живеят обособено по долината на Факийска и затова условно тяхната група села може да се нарече *факийска*. Тя обхваща селата Факия, Желязково, Долно Ябълково, Горно Ябълково, Кирово, Буково, Богданово, Тагарево, Сливово (БДА). Също много важен и интересен е фактът, посочен в БДА, че от историческите проучвания на някои села от този район, правени през годините по време на диалектоложките експедиции, се установява, че споменът за западнобългарския произход на населението още не е заличен. Това може да обясни някои схващания на терновци, че са от македонски произход. Ако приемем, че основното население на Терновка е от този регион, това обяснява и ярко изразените западни и източни езикови особености.

Четвъртата група села за сравнение е взета от северни тракийски говори, села от Харманли (Главан).

³⁸Милетич, Л., Източнобългарските говори. София, 1989.

³⁹ Български диалектен атлас. Югоизточна България. Т. I. Част втора. Статии, коментари, показалци (съст. под ръководство на Ст. Стойков и С.Б. Бернщейн). София: БАН, 1964, с. 13–20.

⁴⁰Горов, Г. Странджанският говор. Българска диалектология, 1, 1962.

Във втория раздел „Анализ на терновския говор по Българския диалектен атлас (Югоизточна България)“, използвайки сравнителен метод, анализираме терновския говор в съпоставка четирите описани групи от метрополията и определяме основните особености на говора на фонетично, морфологично и лексикално ниво.

Резултатите от настоящото изследване потвърждават заключения от предишни проучвания, че говорът на българите от с. Терновка като езикова микросистема съответства на диалект от югоизточната част на България – Странджа. Но изобилието на фонетични варианти, морфологични и лексикални дублети не позволява терновският говор да се определи цялостно и еднозначно. Подобно на всички диалекти в диаспората, той се развива в изолация, в постоянен контакт с руския и украинския език и под тяхното пряко въздействие. Все пак не може да не отбележим, че и в такава среда терновският говор запазва своите особености. Наблюдават се черти, дължащи се на характерното за балканските езици типологично сближаване. Запазват се такива особености като наличие на гласна ъ, постпозитивен определителен член, аналитични форми за степените на сравнение на прилагателни и наречия, загуба на инфинитива, аналитична форма на бъдеще време, удвояване на допълнението чрез местоименни форми. При съхранените архаични черти на диалекта, откриваме и значителен брой иновации. Чуждоезиковата среда е оставила своя отпечатък върху живота и езика на българите. Въпреки това промените в езика се отнасят главно към речника. В граматиката намаляват отделни разрези на една или друга граматична категория, не се използват определени бъдещи и минали времена. И все пак независимо от повече от 200-годишното си съществуване в чужда езикова среда българите са успели да съхранят и до днес родния си език като фонетични и морфологични характеристики и основен речник.

Според картите на Атласа и проведения анализ, който е представен в Приложението 1 в таб. 1, са направени следните изводи:

Езикът на българите от с. Терновка като езикова микросистема както на фонетично и морфологично, така и на лексикално ниво показва наличие на особености, характерни за различни краища на българското езиково землище. Изобилието на фонетични варианти, морфологични и лексикални дублети не позволява да се определи терновският говор като едно цяло в генетично отношение, макар че се е обособил като единна микросистема. Това отчетливо се вижда и в таблица 2. Тези явления съществуват паралелно вече повече от 220 години и не се унифицират.

Разглеждайки фонетичната система на терновския говор, можем да определим следните особености:

1. Наличие на гласна ê: *жѣба, чѣша, джѣм, жѣлку, чѣкам, кунчѣвам, жѣдна, шѣпа.*
2. Липса на палатални съгласни в краесловие.
3. Наличие на съгласни s, ц.
4. О в безударното си положение често се преглася към у: *òчи – уч̀ите, с̀елу – сел̀оту, уц̀ет, му̀мà, гу̀л'àм, уба̀дих, утѝдайме, ур̀е/яси, òпича – уп̀еках.*
5. Гласната ъ в неударена позиция често се преглася към а: *м̀ъж, но ма̀жд, д̀ъжд, но да̀ждòвну, га̀бясан, г̀ълаб, ма̀гла.* В думите с вметнат ер явлението е редовно: *х̀итар, ѐдар, м̀окар, кру̀гал.*
6. Йотуване на гласни: *й̀едар, й̀ефтин, й̀ас.*
7. Изпадане на съгласната х в началото и средата на думата и в краесловие при аористните и имперфектни форми за 1 л. ед.ч. и х > й при 3 л. мн.ч.
8. Нестабилна съгласна в (елизия), която в едни случаи се запазва, в други се преглася, а в трети изпада.
9. Особеност на изследвания говор е и срещащ се единичен хиатус (пряко свързване на два вокала), който се явява предимно в краесловие.
10. Особеност на фонетичната система на терновския диалект е мекостта на съгласните, както и опростяване на групи от съгласни. Това явление се проявява в образуването на глаголните форми *моя, мой* вместо *мога, може; дода* вм. *дойда.*
11. Съчетанието на рь вместо ър: *др̀ьпам, кр̀ьпа, тр̀ьса, вр̀ьва* и т.н.

Като цяло, анализирайки морфологичната картина на говора на Терновка, можем да отбележим следните особености:

1. При съществителни имена от мъжки род единствено число членната морфема винаги е -о (у).
2. При прилагателните и числителните имена, като и притежателните местоимения от мъжки род единствено число членуването е -йо (йа): *убавийо (убавийа), малкийо (малкийа), фторийо (фторийа), мойо (мойа).*
3. В терновския говор се наблюдава голямо многообразие от форми при местоименията. Специфична морфологична особеност на терновския говор е наличието на някои архаични местоименни форми, а именно: притежателни местоимения *незин, незина, незино*; неопределителни местоимения *как̀ф̀сто, как̀ф̀àсто, как̀ф̀й̀сто, как̀ф̀òсто, как̀ф̀сь/ту м̀ъш, как̀вась/ту жена, как̀вось/ту дете, как̀вись/ту ора* и техните варианти; форми за женски и

среден род и мн. число на отрицателни местоимения *ничийна, ничийно, ничийни*; местоимения наречия *какесто/кесто* и *одесто, ко* (какво), *ке* (как).

4. Спомагателен глагол *съм* в 3 л. ед.ч. – *а*.

5. Наред с окончанието *-а* за 1 л. ед. и мн.ч. сег.вр. се използва в повечето случаи – *ам:четам, играйам, пейам*. Характерно е наличието на суфикс *-ува*: *вразувам, майнувам, заключавам*.

6. Частицата за бъдеще време в терновския говор е *ки* (в по-редки случаи – *ке*).

7. Формите за аорист и имперфект завършват на *-х* за 1 л. ед.ч., а при мн.ч. – на *-йме, -йте, -йа*.

8. Наличие на причастни форми *кил, кила, кило, кили* на спомагателния глагол *ща*, както и форми за минало време *кеш, киш/кяш* и *кеше* – разновидности на спомагателния глагол *щях*. Формата за 3 л. ед.ч. *щеше, щял* е представена с форма *кил, кила, кило*.

9. Наличие на архаични наречия и предлози: *сетне, днеска, зимоска/и, лятуска/и, удзад/удзъди, оти, садѐ, òште, тронка, трòшка, трòшенка, трòнинька, кудж'а, уттатка, нататка, къди/кади*.

10. За характерна особеност можем да смятаме акцентуацията на говора: наличието на отнетното ударение във формите за женски род в множествено число при двусричните и трисричните съществителни имена; акцентните форми за мн.ч. на *-ове* при еднокоренните съществителни; акцентуацията на повелителните форми.

Анализирайки основния фонд от лексиката на терновския говор, можем да отбележим, че, както и във всички останали български говори, несъмнено той е съставен предимно от изконно български думи. Същевременно значителна част от лексикалната система включва русизми и украинизми, които трайно са се установили в езика и безпроблемно се съчетават с българските думи в речта.

От запазените лексеми оригинални за говора, които не се срещат в изследваните села и следователно са донесени от преселници от други краища, са:

- названия за ‘кюнец’ – *баджа/бадж'а*, според БЕРдиал. ‘комин, зидано огнище; таванско прозорче’, от тур. ‘кюнец’ (за печката) (БЕР 1: 25); в речника на Н. Геров също се подава като ‘комин’, от тур. (Н. Геров 1: 20);

- название за открит огън в къщата *уджѐк*, което се срещасамо в села 4049, 4012, 3982;

• към нехарактерните за изследваните села можем да отнесем *вилища*, *сирене* като название за ‘извара’, название за следобедно меню в говора *пладне* не се среща в изследваните селища;

• *малай* – название за ‘качамак’ – също не се среща в изследваните селища;

• ‘пръжки’ – *джубрини*, се среща само вс. Голям Дервент и Маломирово от изследваните, но и в поречието на р. Тунджа, Елховско;

• ‘царевица’ – *мамуля* – също се срещат само вс. Голям Дервент и Маломирово;

• лексема за название на ‘царевичен кочан без зърна’ – *кучан* – се среща в с. Бръшлян и Голям Дервент;

• название за ‘стебло на тиква, диня и др.’ – *гудина* – не се среща в изследваните селища, в БЕР е само *гудало* – лък на цигулка;

• названия за ‘пуйка и пуйк’ – *индек* и *индечка* – не се срещат в изследваните селища;

• названия за ‘копринена буба’ – *тутала/дудала* – се използват и като названия за дърво и плод на черницата;

• название за ‘дъщеря’ – *щтерка* (по-рядко дъщеря и дочка) – не се среща в изследваните селища;

• название за ‘малкия пръст на ръката’ – *кунди пръс*, *кутле* – се среща само в две села от главанския говор, и лексема *усни* – само в с. Извор;

• название за ‘помещението за волове и крави’ е *сая*, а за слама – *плавник*. В говора се използват и думите *зимник* и *агъл* в значение ‘обор’. ◊ *Кукошките дръжѐйми фаф агълу, а на кузите бѐйа фаф саята*;

• характерна отличителна лексема е названието за дъга – *зунѝца* или *зун-зунѝца*. В такъв вид лексемата се среща само в две от изследваните села – Росеново и Горска поляна;

• за лексикални маркери на с. Терновка можем да смятаме и думите *уртувам* (говоря), *лана* (зеле), *шумник* (туалетна), *разбой* (стан), *синия/суфра* (маса), *бацкам* (целувам), *благ* (сладък), *главеш* (годеж), *джок* (вид седянка), *кишкил* (черпак), *илак* (корито); *оти* (защо) и др.

Най-впечатляващото в лексиката на Терновка обаче е обстоятелството, че част от думите, които формират речниковия фонд на говора, са характерни за различни диалектни области в езиковата територия на българския език, т.е. и на лексикално ниво ярко се доказва неединният характер на езика на микросистемата.

С прилагането на статистически (глотометрически) метод е направен анализ на говора в сравнение с четири групи говори, функциониращи в селища, от които имаме сведения за

преселвания в нашия край – странджански говор, загорски, от факийската група говори – грудовски, и от северните тракийски говори – харманлийски (главански) според Българския диалектичен атлас (Югоизточна България). Всички четири групи говори имат различна честота на съвпадения на различни нива като цяло в говора и в отделни села. Съвпаденията по отделни дялове и села очертават следната картина.

Фонетичните явления, характерни за говора в с. Терновка, се наблюдават във всички четири групи села. Най-много съвпадения намираме в странджанския говор (52,8%), грудовския говор (50,4%) и загорския говор (49,2%), а най-малко – в тракийския говор (41,5%). По отношение на отделните села най-много съвпадения откриваме в селата Зидарово (4002), Росеново (3996), Резово (4424), Сливово (3998) – 76 съвпадения.

На морфологично ниво (К. 134 – К. 197) наблюдаваме следното.

Най-много съвпадения откриваме в грудовския говор (47%), в загорския говор (39,7%), в странджанския (38,6%) и в тракийския говор (33,9%). При селата най-много съвпадения – 50%, наблюдаваме в с. Горно Ябълково (4014), Голям Дервент (4415), Голямо Буково (4001), Долно Ябълково (4012).

С оглед на Атласа на лексикално ниво наблюдаваме следната картина.

Най-много съвпадения – в грудовския говор (32,9%), в загорския (30,1%), в странджанския (25,9%), а най-малко намираме в тракийския говор (20,5%). Най-много съвпадения – 37 – (47%), установяваме в село Голям Дервент (4415).

Анализирайки говора на всички равнища, най-много съвпадения наблюдаваме в грудовския говор (тронките) – средно 124,8 съвпадения от общо 277 карти (45%), в странджанския говор – 115 (41,5%), в загорския говор – 114,3 (41,2%), а най-малко срещаме в тракийския говор – 93 – (33,5%). По села най-много съвпадения намираме в Голям Дервент (4415) – 49,1% (136 от 277 карти), Сливово (3998) – 47,3% (131 от 277 карти), Факия (4000) и Долно Ябълково (4012) – 46,7% (129 от 277 карти).

Втретия раздел, Ономастика на с. Терновка“ се разглежда ономастичната система на Терновка. Акцентът е върху антропонимите, но наред с тях са представени топонимите: агороними, хидроними, ходоними, еклезионими, ойкодомоними.

Ономастиката има много важно място и значение за обясняване на лингвистичните явления във всяко отделно селище, група селища или регион от езиковото землище на нашия народ. Ние поддържаме твърдението, че ономастичната система на диалекта е неотделим лексикален пласт от неговия активен речник. В ономастичната система на Терновка са отразени духовният и стопанският живот на селището, но и народностният му състав и произход, както и

неговият езиков статус. Антропонимната система на българите в Терновка е твърде специфична, богата и разнообразна. Отначало тя е имала двучленна структура, състояща се от личното и фамилното име, която е изконната българска система. Това проличава както от архивните документи, така и от разговорната практика, където все още по-често се използват конструкции, съставени от личното и фамилното име. След време структурата става тричленна, съставена от личното, бащиното и фамилното име, заимствана от руснаците и украинците. Антропонимната система в труда е анализирана и представена с общия брой на позициите – 250: фамилните имена (ФИ), дадени паралелно с личните имена (ЖЛИ – женски, МЛИ – мъжки) и родовопрозвищните имена (РПр). Антропонимите са описани по азбучен ред, като след всяко име се посочва годината, от която започва да се среща в документите. За изяснение на етимологията са използвани речници – БЕР, „Български именник“ на Й. Заимов (1988) и „Речник на личните и фамилни имена у българите“ на П. Илчев (1969).

За идентифицирането на дадено лице в Терновка се използват различни форми на антропонимни комбинации: улични имена или прякори, родова принадлежност, място в семейството, дори възраст – *чичу Иван Дамянув, бати Иван Папанин*. За жените – позицията в семейството и РПр на съпруга, напр. *Буля Иваница, Москува стрина Василица, Бялова кака Гергювица* и т.н.

Фамилните и родовопрозвищните имена на терновци са важен езиков и исторически факт. Те свидетелстват не само за етап от развитието на фамилноименната система у българите, но и за период от българската история. Антропонимната система на терновци притежава консервативността на българските фамилни и родовопрозвищни имена – независимо от функционирането им в чуждоезикова среда – което говори за патриархалността на българския народ. Повечето от тях са образувани от лични имена, основно от тези на първите заселници.

Етимологичният анализ на българските лични, фамилни и родовопрозвищни имена разкрива разнообразието от календарни (запазени до наши дни), съкратени, домашни, сложни, както и старинни словообразователни модели. Изследването им потвърждава наличието на славянски имена в българския именник. Както отбелязва известният ономаст Н. Ковачев (Ковачев, 1982: 6): „Личните имена в езика ни образуват своя отделна отворена система, в която през различни години и епохи се появяват, просъществуват и отпадат едни или други имена. Тази система притежава свои закономерности на развитие, своя специфика и самобитност; в нея

има нещо общо с антропонимните системи на другите славянски и балкански езици, но и нещо свое, национално”⁴¹.

Постепенно в родовопрозвищната система на терновците влизат нови словообразователни форманти, преди всичко в прякорите.

Необходимо е да се отбележи, че изследването на говорите на диаспората е важен процес в изследването на българския език като цяло. Говорът на българите от Терновка е смес от западни и източни особености. Ако вземем под внимание факта, че в продължение на повече от 200 години този диалект е в пълна изолация и е запазил своите особености, дублетни форми и езикови конструкции, които не се срещат в други диалекти на диаспората, със сигурност може да се каже, че терновският говор е уникално явление в българския език и българската култура като цяло.

ТРЕТА ГЛАВА.

Третата глава е посветена на основните „Особености на фолклора на терновските българи в диахронен аспект“.

За анализа се използват записи на фолклорни текстове на терновците, направени в началото на XX век от С. Цветко⁴² и Н. Державин⁴³, както и собствени многогодишни теренни записи. Използвани са още: някои записи от 50-те години на миналия век, направени от участници в етнографска експедиция, ръководена от Берщейн; фолклорният материал, запазен до 90-те години и въведен научно обращение благодарение на теренните експедиции на Зоя Барболова⁴⁴ и Таня Бонева⁴⁵; богатият и многостранен материал от монографията на Владимир Гамза⁴⁶ и архивните материали от Херсонския, Николаевския и Одеския архиви.

⁴¹Ковачев, Н. Българска ономастика. В. Търново, 1982.

⁴²Цветко С. Юнацькі і хайдуцькі пісні у болгар (записані в с. Тернівці на Миколаївщині) // Етнографічний вісник. 1927. Кн. 3. С.47–62. 23 Цветко С. Весільні звичаї і пісні у болгар на Херсонщині (село Тернівка на Миколаївщині) // Вісник Одеської Комісії Краєзнавства. 1925. Ч.2–3. С.217–238. 24 Цветко С. Символічні речі й обряди в в болгарському весіллі в порівнянні з українським// Етнографічний вісник. 1928. Кн.6. С.1–15. Цветко С. Генеза мотиву крилатого змія в болгарських народних піснях // Етнографічний вісник. 1930. Кн.9. С.3–30. Ръкописите, които се пазят в института по Етнологията на АН на Украйна.

Цветко С.И. Български народни песни от Украйна и Крим / Сергей Цветко [Съставител Зоя Барболова] – София: Академично издателство «Марин Дринов», 2005. – 179 с.

⁴³Державин Н. Болгарские колонии Новороссийского края. – Симферополь : Таврическая губернская типография , 1908. – 238 с. Державин Н. С. Болгарскія колоніи в Росіи (Таврическа, Херсонская и Бесарабская губернии. Сборник за народни умотворения и народопис. — София, 1914. — Т. 1. — Кн. XXIX. — 468 с

⁴⁴Барболова З. Българският говор в Николаевската Терновка (Украйна), Одеса, 2013

⁴⁵Бонева 2009: Бонева, Т. Българите в Бесарабия: власт и идентичност (историко-етнографско проучване). – Българска етнология, 2009, 1-2, 18-35. Боряк 2011:

⁴⁶Гамза, Володимир. Тернівка. Историко-етнографічний нарис. Миколаїв. Вид. "Гліон", 2013.

Наличният материал предоставя възможности за анализ, подреден по жанрове:

- 1) Народни песни, които включват: обредни песни (календарно-обредени и семейно-обреден фолклор); митични, юнашки, хайдушки, исторически песни; битови песни, песни, свързани с труда, субатски песни.
- 2) Фолклорни паремии: пословици и поговорки, благословиите и пожеланията.
- 3) Народна медицина (в частта за баяния и магии).
- 4) Детски фолклор (детски игри и забавления, скоропоговорки, приспивни песни и броилки).

Трудът изследва народното творчество, така наречените народни умотворения: юнашки песни, хайдушки песни, песни на седянка и субат (трапеза), сватбени песни, обредни песни, пословици, поговорки и устойчиви фразеологизми и детски фолклор (Приложение 2).

Като говорим за събрания и анализиран материал, който успяхме да запишем според посочената класификация на П. Динеков, по-голямата част от него се състои от песни.

Раздел 1. Народни песни. Диахронно развитие от първите източници до съвременното състояние на песенния фолклор.

Песенният фолклор в Терновка е бил в сравнително добро състояние, особено обредните и празничните песни, още преди 30–50 години. Песни, изпълнявани по време на полски работи и на седянка, все още могат да се чуят и запишат, макар и по-ограничено или смесено с хороводните цикли.

Народнопесенният масив, с който изследването работи, се състои от над 300 произведения. Жанрово те могат да се обособят в няколко групи: *субатски* (трапезни, свързани с определени събития), *богородични хороводни*, *пасхалнихороводни* (великденски), *хармански*, *коледарски*, *седенкарски*, *сватбени* и други обредни. Особена роля народните песни на местните хора играят в изпълнения с ярка драматургия сватбен обред.

Независимо от своето жанрово многообразие, фолклорните песни на терновските българи споделят обща черта – притежават подчертано печални мелодии, които сякаш извират от самото сърце.

Проучванията на обредите разкриват не само общото в културата на българите от диаспорите с тези от метрополията, но и кои елементи от традицията са най-устойчиви. От друга страна, вариантите, които понякога съществуват дори в едно село, показват недвусмислено, че селото е формирано от преселници от различни краища на България и че има пряко и силно взаимодействието между тях.

Принадлежността на това българско население към източното православие определя календарните обреди и песенния фолклор. Това население е циклизирано своите трудови и празнични прояви около календарните обреди през цялата година. Изследваме песните по ситуативна обвързаност (функционалност), която е неотменна част от обредността, с оглед на старинността и характера им. Знанието и съхраняването на песните, споделено от носителите на песенната традиция, разкрива важни особености според ситуациите на функциониране. Песните са се пели някога на нивата, на мегданското хоро, на седянка, на джока, «на маса», а според контекста им на употреба – на семейни тържества, по сватби, по седянки, по сборове.

Раздел 1.1.1. Календарно-обреден фолклор. Календарният песенен фолклор, който е неотменна съставка на обредността, както и сведенията за основните обреди представляват несъмнено важен обект на изследване. От друга страна, календарният обреден фолклор е сигурен ориентир за старинността и характера на народното творчество като показател за запазени старинни пластове, езиков колорит, пренесени мотиви и теми от родината на предците, срещани днес при средната и особено възрастната част от населението (Динчев, 2009).

Поколения терновски българи, намирайки се практически в пълна изолация от историческата си родина, са съхранявали своята етническа идентичност и самосъзнание в продължение на много дълъг период благодарение и на песенния си фолклор.

Най-добре запазеният материал, както беше посочено, са обредните песни. Анализът на записите показва, че най-добре са съхранени любовни и семейни песни, календарни обредни песни, особено от зимния и пролетния цикъл. От семейно-обредния фолклор най-запазена, представена и като обред, и като вместилище на народната песен, е **сватбата**. В по-ограничен обем са представени хайдушките, юнашките и историческите песни, субатските песни. Запазени са и различни обичаи, свързани с народния календар – коледуване, сурвакане, лазаруване, празнуване и честване на Гергьовден и Великден, отбелязване на именните дни, спомени за обреди Пеперуда и честване на Тодоровден. До неотдавна почти напълно са се спазвали специфичните сватбени и погребални обичаи и тези, свързани с новороденото дете. Благодарение на С. Цветко имаме възможност да направим сравнение в диахронен аспект на целия цикъл на сватбените обреди.

Когато анализираме народни сватбени песни, достигнали до нас, можем да обобщим, че главната им особеност е повествователно начало, а функцията им е да поясняват хода на сватбата (от етап към етап). Непосредно наблюдаеми, на текстовата повърхност са изведени **динамизмът** и **комуникативността** на тези песни, тяхната наситеност с монолози и диалози.

Според структурата им фолклорните песни се оформят като монолог, диалог, повествование с монолог, повествование с диалог.

Битовите песни, песните, свързани с труда, и субатските песни също са представени доста добре. В някои случаи, в по-късните записи, наблюдаваме смесване на няколко песни или мотиви, както и дублетни варианти с различен край (като в песента „Думай коню, думай“ или „На долното кладенче“).

Бих допълнила, че в общности като нашата жените опазват, интимизират, препредават многопластовия, много свиден спомен за родното. И да – публикациите на фолклорни материали отпреди столетие са на мъже, но по записи, слушани, диктувани от жени. Нито една от тях не е определяна като „българска Омирка“ (Стефан Веркович за Дафина от Серско).

Особен интерес представлява **авторият раздел „Фолклорни паремии – лингвистични особености и условия на функциониране“**. Българските фразеологизми може да бъдат охарактеризирани като *национални стереотипи* в народната култура, тъй като тяхната когнитивна, семиотична, образно-асоциативна и денотативно-ситуативна мотивираност се определят от манталитета и световъзприятието на конкретния народ. Фраземите изразяват обичайно-емпиричния, историческия и духовния опит на езиковия колектив, който е обусловен преди всичко от традициите и културата на народа (С. Георгиева). В настоящото изследване са представени 250 уникални за говора паремии. Това е доста малка част от функциониращия в говора материал, което дава тласък за бъдещи изследвания.

Материалът, представен в частта **народна медицина**, в голяма степен е от наследството на С. Цветко. До наши дни са запазени и широко се употребяват от по-старото поколение практики, свързани със суеверия или предпазни действия и обреди.

Детският фолклор е един от най-запазените жанрове в терновското наследство. Детските игри, разбира се, в нашето време на нови технологии и бърз прогрес постепенно се загубват и забравят, но песничките и броилките поради своето предназначение – грижата за умственото, нравственото и физическото развитие на подрастващото поколение – имаме надежда, че ще се запазят.

Редукция на фолклорния метатекст – в количествено и качествено отношение запазеният във времето материал – е подложен на постоянни промени, произтичащи от естественото развитие на общността. Отгук и избирателността в съхраняването на различни типове фолклорни песенни текстове. Както изтъква Д. Радойнова: „Прави впечатление, че диаспорната общност подхожда неосъзнато селективно при точното запаметяване и транслиране на текстовете към следващите поколения. Сакралната общностна аксиология се оказва

необикновено устойчива – с най-висока степен на достоверност спрямо „изходните“ текстове от „старата Родина“ са именно обредните фрагменти: благопожелателните наричания при коледуване, песните при обреда „Пеперуда“ и т.н.”. Устойчивостта на фолклорния материал се определя и от различни политически, икономически и исторически компоненти, както и от влиянието на заобикалящия етнически състав. Остават непроменени отношението към образа на България – „майка, родина, роднина”, и желанието за съхраняване на самоличността и идентичността – „българин да са остана”, „да запазим българското” като лайтмотив звучи при всяка възможност. Анализът на народните песни дава основание да ги приемем като автентичен извор не само за езика ни, но и за българската история.

Като цяло за фолклора в Терновка можем да отбележим, че за него са присъщи всички видове и жанрове в по-голяма или по-малка степен.

Анализирайки фолклорните текстове в езиков план, можем да направим извода, че фолклорът представлява единна картина с диалектния материал. Тоест езикът на фолклорния текст носи смесен характер (както и самият говор на Терновка), но е единен за терновския диалект като цяло. Прави впечатление, че неразбираеми думи или изрази почти отсъстват в песните. Дори наличието на няколко варианта на отделни песни, което ни дава основание да отбелязваме нееднородния състав на жителите в селището, не показва разлика в диалектен план.

Разбира се, обкръжението, в които живеят преселниците през тези векове, е оказало огромно влияние върху фолклора на терновци. Взаимопроникването в материалната и духовната култура като условие за взаимно обогатяване на българи, украинци и руси е доста голямо. Когато обаче се пеят български народни песни, особено от обредните цикли, не се привнася чужда лексика – песенният текст за българин от Терновка носи някаква „сакралност”. Това свидетелства как чрез фолклора се съхранява езикът и духовната култура на една нация.

Всъщност много от характерните за терновския фолклор черти са присъщи за огромен район, обхващащ южните (включително и македонските и рупските) говори, или са разпръснати из тях, в едни случаи – мозаечно, в други – на острови.

Разнообразието от варианти ни отвежда в различни посоки на българската фолклорна територия. Тази пъстра картина, от една страна, определено говори, че фолклорът не е единен, а от друга – че неговите съвременни носители са потомци на преселници от различни райони в метрополията, но за повече от 225 години успяват да създадат единна уникална фолклорна система.

В днешно време, за огромно наше съжаление, традициите и обредите, а заедно с тях и песните все повече се забравят и изчезват от ежедневието на хората, което налага и изисква от нас да събираме тези последни частици от народния живот, които са оцелели досега.

Още с основаването на колонията терновските българи се включват в един продуктивен междуетнически диалог. Локалната българска група се адаптира към новия социум, оказва му въздействие и в същото време съхранява своята самобитност. Разбира се, украинци, руси и представители на други етноси и националности се заселват в Терновка, интегрират се в българската културна микросистема, възприемат езика, фолклора и обичаите на местните жители. В 70-те и 80-те години на миналия век в резултат на обективни интеграционни процеси и най-вече на включването на селището в рамките на града, а също и вследствие на държавната политика, насочена към русификация и заличаване на етническите специфики, българската община в Терновка е подложена на асимилация и загубва своята етническа хомогенност. Етнокултурният плурализъм в Украйна днес обаче дава възможност за възраждане на езика и на някои елементи на традиционната култура на терновските българи.

Въз основа на всичко казано дотук можем да направим следните **изводи**:

- Югът на Украйна, където по вече изтъкнатите причини се озовават нашите предци, се оказва доста гостоприемен в езиково и културно отношение.

- Общославянският произход и общата религия на преселниците и заобикалящите ги народи, предимно украинци и руснаци, са от голямо значение. Терновските българи и техните съседи спазват едни и същи религиозни правила и догми, заедно с езическите компоненти. От гледна точка на носителите на фолклорната картина за света (общославянски принцип) това е непротиворечиво съжителство между старо и ново, доколкото тяхното (християнско) религиозно самоопределяне не подлежи на съмнение, като и на разчленяване (или противопоставяне) на пластове с езическо и християнско съдържание (сюжети, мотиви и герои). Оттук и сходството в някои традиции и обреди и в резултат – взаимно влияние, а не отхвърляне.

- Култът към семейството и роднините в Терновка е доста запазен и до днес.

- Процесите на модернизация на обществото, в които традиционният тип култура бързо отстъпва пред нови модели, са повлияни от близостта на селището до града, по-голяма, отколкото при други диаспори от Юга на Украйна.

- Генезисът се проявява на всички нива – език, култура, вяра.

Всички тези факти са от значение за формирането на индивидуалните особености, характеристики и черти на фолклора.

Обобщавайки цялостната работа по създаването на настоящия дисертационен труд, можем да направим следващото **заключение**:

Дисертационният труд представлява изследване на уникалния български фолклор и говор на терновските българи в диахронен аспект. В процеса на работа е направен паралелен анализ, в който на сюжетно, лексикално, семантично и семиологично равнище са отбелязани ред закономерности при неизбежните изменения, настъпили в говора и фолклорните текстове на диаспората в мултиетническа среда. Направен е опит за запазване на колкото е възможно повече езикови данни, докато инвазията на руския и украинския език не ги заличи напълно.

Изпълнени са поставените задачи в началото на дисертацията:

1) Проучени и обобщени са историко-културологичните аспекти във формирането и развитието на българската диаспора в гр. Николаев.

2) Направен е анализ на терновския говор според Българския диалектен атлас (Югоизточна България). Установени са основни особености и характерни черти на говора на фонетично, морфологично и лексикално ниво. Открити са лексеми, характерни само за терновския български говор, направен е етимологичен и диалектологичен анализ. Чрез статистическия (глотометрически) метод говорът е анализиран в сравнение с четири групи говори, функциониращи в селища, от които има сведения за преселвания в Терновския край – странджански говор, загорски, от факийската група говори (грудовски) и от северните тракийски говори (харманлийски, главански).

3) Проучени и обобщени са ономастични данни на селището. Представено е състоянието на антропонимната система на жителите на село Терновка през различните етапи от историческото му развитие, т.е. от първите заселници до наши дни. Разгледани са личните и фамилените имена, представени паралелно с родовопрозвищните имена. Направен е опит за определяне на семантиката на имената и тяхната етимология.

4) Събран е местен фолклор, проучени са фолклорните текстове, записани и публикувани от български и украински автори. Определена е ролята и мястото на фолклора в съвременния живот на българите в Терновка, направен опит да се определят основните му особености на в диахронен аспект. Изяснени са причините и степента на влияние на чуждоетничното обкръжение върху фолклорната лексика. Представени и анализирани са народни песни в тяхното диахронно развитие от първите източници до съвременното им състояние.

5) Направен е опит за класификация на календарно-обредния фолклор (речник на народни календарни празници), семейно-обредния фолклор (раждане, сватба, смърт). Представени и анализирани са фолклорните паремии, лингвистични им особености и условия, при които функционират, народната медицина (с особено внимание към баяния и магии), детският фолклор.

6) Съставен е речник на терновския български говор.

Можем да отбележим, че българите в Терновка, които вече осмо-десето поколение живеят сред чуждо етническо и езиково обкръжение, са запазили същностни черти на диалекта си и българската фолклорна култура. От друга страна, като резултат от специфичните социокултурни условия, битови взаимоотношения, езиково и фолклорно общуване се е оформила особена среда за интерфериране на ценности и в крайна сметка за характерен тип култура. В нейната основа разпознаваме българската ѝ същност, независимо от локалната разновидност вследствие естествените преливания с други култури (Дичев. Българите в Северното Причерноморие. Т. 5: 358).

Една от особеностите на функционирането на терновския български език и фолклор е откъснатостта и изолацията им от основния езиков масив и като резултат отсъствието на връзка с книжовния език. Това обстоятелство стеснява употребата на езика в границите на битовото общуване, като и там арсеналът от лексикални средства, пренесен на нова почва отпреди над две столетия, едва ли е достатъчен. Друг важен белег на създалата се ситуация е функционирането на българския език в условия на свободно владеење от неговите носители на други книжовни езици – руски и украински. Това създава предпоставки за влияния върху разглежданата езикова система, които са многопосочни, като най-чувствително засягат лексиката. Заемките имат стилистична обогатеност, което до известна степен се определя и от времето на проникването им (И. А. Стоянов. Българите в Северното Причерноморие. Т. 3, с. 297). Подобно състояние на езика е израз на гъвкавост, като в много случаи той е натоварен с повече функционални свойства, отколкото говорите в метрополията, притежава, както показахме, форми на стилистична диференциация. Той е проявил устойчивост и съпротива срещу нахлужванията, особено в граматиката, в основната си лексико-семантична системност и организация, показал е известни развойни тенденции, напълно самостоятелни, изиграл е определена организираща роля, в резултат на което например е възникнало единно бесарабско койне – отбелязано от проф. Ст. Стойков.

Говорът на терновските българи, подобно на всички диалекти на диаспората, се развива в изолация от книжовния език и в непрекъснат контакт с руския и украинския език. Макар и в такава среда, терновският говор запазва своите особености. Налице е традиционно характерното за балканските езици типологично сближаване. Запазват се такива особености като наличие на гласна ъ, постпозитивен определителен член, аналитични форми на степени на сравнение на прилагателни и наречия, загуба на инфинитива, аналитична форма на бъдеще време, удвояване на допълнението с местоименни форми. При запазени архаични черти в диалекта намираме и значителен брой нововъведения. Несъмнено предизвиква интерес двувековната съпротива на различните езикови явления и тяхната устойчивост във всекидневната конкуренция не само на междуезиково, но и на междудиалектно равнище. Чуждоезиковата среда е оставила своя отпечатък върху живота и езика на българите. Но въпреки дългогодишното съществуване в чужда езикова среда българите и до днес са съхранили родния си език, някои негови фонетични и морфологични характеристики, основния речник. Активното взаимодействие между отделните говори в чуждоезиковата среда и дори динамичните икономически, обществени и политически процеси не са били в състояние да унищожат напълно някоя от вариантите форми и да утвърдят като повсеместна друга или да се наложи една от формите на многогодишното равностойно съществуване на синонимни явления, което потвърждава неединния характер на микросистемата и подчертава нейната уникалност.

Запазените досега в българския език на жителите на Терновка лексикални особености не са обичайни за един конкретен диалект. Някои от тях са представени в приложения речник.

В съвременния взаимозависим свят познаването на специфичните особености на културата на сродна етническа група дава нов тласък за разширяване на хоризонта на диалога между различните култури.

В тази среда също се проследяват и съвременните цели, подчинени на световната тенденция към съхраняване на национално-културната идентичност. Фолклорът и диалектът са необходими не само за изучаване, а и за усвояване и това е най-продуктивният път за формиране на интереса към културата на родния край.

Според наблюденията и изводите от втората и третата части на настоящето изследване, а също и според авторите на предходни изследвания на говора, от езиковедско гледище се наблюдава съчетание (на лексикално, фонетично, морфологично ниво) от езикови особености, характерни за диалекти от различни краища на българското езиково землище. Това обстоятелство определено навежда на мисълта, че предците на днешните терновчани са

тръгнали от различни райони на страната, по различно време и са стигнали тук по различни пътища.

Николаевското българско дружество „Иван Вазов” полага всички усилия за съхраняване и възраждане на уникалните терновски традиции, свързани с календарните празници – особено тези, които още са запазени в паметта на нашите предци. Такива са обредите на Гергьовден и Тодоровден и обредът „Пеперуда”. Събирането и пресъздаването на фолклорен материал са приоритет в работата както на българските дружества, така и на университетските български центрове и училища в Терновка.

Проведеното изследване и представените резултати в този труд са само етап от цялостно и обхватно теоретично и приложно-практическо изследване, включващо събирането и анализирането на по-голям брой фолклорен и диалектичен материал.

ОСНОВНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА:

1. Този дисертационен труд е първото самостоятелно и цялостно изследване, което възможно най-пълно представя съвременното състояние и функционирането на българският говор и фолклор в с. Терновка.

2. Изследването е извършено върху лично събран на терен и ексцерпиран от публикувани и архивни (етнографски, етнологички, диалектоложки и лексикографски) източници обилен диалектен и фолклорен материал.

3. За пръв път използвайки статистическия (глотометрически) метод е направен анализ на говора на с. Терновка.

4. За пръв път е разгледана лексика на говора в лингвогеографски план от общобългарски и общославянски аспект. Според картите на Български диалектен атлас (Югоизточна България) е направен опит да се очертае географското разпространение на по-компактните диалектни ареали и на разпространение на лексеми – диалектни маркери на говора, според районите, засвидетелствувани в диалектните източници.

5. За пръв път се описва в пълен обем антропонимната система на с. Терновка в диахронен аспект. Направен е речник на именната система с посочване на етимология и произхода на името.

6. За пръв път се осъществява пълен и комплексен анализ на фолклорните песни в обредната система на българите.

7. За пръв път е представен речник на календарни празници на българите от с. Терновка.

8. Приносно са представени и анализирани 250 фолклорни паремии отговора, уникални медицински практики (баяния) и детски фолклор, анализирани са техните лингвистични особености и условия на функциониране.

9. Приложен е речник, съдържащ над 500 диалектни думи, подреден по азбучен ред.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Христианское и народное восприятие красного цвета в культуре болгарского народа. –В:Вісник Київського славістичного університету, 2008, №37, с 198-206

2. Колоративи в болгарському весільному пісенному фольклорі (на матеріалі фольклору с. Тернівка) –В: Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Філологія. Мовознавство. - 2012. - Т. 195, Вип. 183. - С. 40-44. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2012_195_183_11.

3. Колоративи у фольклорних болгарських текстах Великоднього циклу (на текстах фольклорних пісень с. Тернівка) .-В: Науковий вісник БДПУ– Бердянск.-2012.

4. Акцентуація відіменникових суфіксальних прикметників у сучасній українській мові порівняльно з болгарською мовою. –В: Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Філологія. Мовознавство. - 2013. - Т. 223, Вип. 211. - С. 390-34.

5. Особенности семантики и функционирования колоратива "красный" в болгарском фольклоре (на материале фольклора болгар с. Терновка, Украина) / О. Д. Колот // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Киево-Могилянська академія"]. Серія : Філологія. Мовознавство. - 2015. - Т. 255, Вип. 243. - С. 37-41. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2015_255_243_9.

6. Диалект села Терновка Николаевской области в диахроничном аспекте. «Ольвійський форум – 2016: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» 144-148

7. Лінгвокультурологічні особливості болгарських родинних текстів (на матеріалі фольклора с. Тернівка) / Наукові праці : Науково-методичний журнал. Філологія. Мовознавство (м. Миколаїв).2016 р.

8. Символіка весільних пісень та обрядів болгар с. Тернівка (Миколаїв, Україна). –В: Могилянські читання. Досвіт та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний національний та решіональний аспекти» . Філологія. 2019. 136-139.

9. Лексикални особености на говора в с Терновка (гр.Николаев, Украйна). Кратък тематичен речник. –В: Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Філологія. Мовознавство. - 2019.

10. Антропоними на с Терновка (Николаев) в диахронен аспект. Електронното списание і-Продължаващо образование на СУ «Научни изследвания» 2019г.

УЧАСТИЯ В НАУЧНИ ФОРУМИ И КОНФЕРЕНЦИИ

Организатор и участник на Международна конференция «Славянски четения», посветена на Деня на славянска писменост и култура. 2000 -2012 г. към Южнославянски институт киевски славистичен университет.

Организатор и участник на Международни научни конференции «Славянски студии» 2016-2017 г. в Черноморски национален университет «Петър Могила»

1. Діалект с. Тернівка Миколаївської області в діахронічному аспекти. VIII історіко – культурологічні слов'язнавші читання. 2013 р.

2. Білий колір у православній слоі'янській іконі. XIV Міжнародні слов'янські читання «Слов'янські культури в контексті світової цивілізації» Присвячених Дню слов'янської писемності і культури. 2009р.

3. Функциониране на общославянски символи в български диалект на с. Търновка (във фолклорни песни) десета международна научна конференция «Проблеми на устната комуникация», ВТУ, „Св. св. Кирил и Методий“. 2014

4. Фразеологизми с компонент "вода" във фолклора на българите от с Търновка. Университет "Проф. д-р Асен Златаров, Бургас -2015

5. Лінгвокультурологічні особливості болгарських родинних текстів (на матеріалі фольклору с. Тернівка, м. Миколаїв). I міжнародна наукова конференція «Слов'янські студії» Миколаїв 24-25 травня 2016 р.

6. Феномен на българския песенен фолклор на с. Терновка. II Міжнародна наукова коніеренція «Слов'янські студії» .2017.

7. Концепт «добър» в фольклорі болгар с. Тернівка. Всеукраїнська науково-практична інтернет конференція «Тенденції розвитку та функціонування слов'янських і германських мов» 2017.

8. Короткий тематичний словник тернівської болгарської говірки (м.Миколаїв). Всеукраїнська науково-практична інтернет конференція «Тенденції розвитку та функціонування слов'янських і германських мов». 2019.

АВТОР НА ПОМАГАЛА

1. «Збірка вправ з синтаксису болгарської мови», Південнослов'янський інститут Миколаївська філія Київського славістичного університету, Миколаїв, 2005р.
2. «Збірка вправ з морфології болгарської мови», Південнослов'янський інститут Миколаївська філія Київського славістичного університету, Миколаїв 2006р.
3. Навчальний словник «100 лінгвістичних термінів»/російсько- українсько- болгарсько-польський/, Південнослов'янський інститут ВНЗ «Київський славістичний університет», Миколаїв, 2010 р.
4. «Збірка вправ болгарської мови» е-посібник, Миколаїв, 2018р.
5. «Българско-украински речник на лингвистични термини», под печат.

БИБЛІОГРАФІЯ НА ЛИТЕРАТУРАТА, ЦИТИРАНА В АВТОРЕФЕРАТА

1. Атлас болгарских говоров в СССР. Вступительные статьи и комментарии к картам / Под ред. С. Б. Бернштейна. Москва, 1958. 186 с.
2. Барболова З. Българският говор в Николаевската Терновка (Украйна), Одеса, 2013
3. Барболова, З. Говорът на българите в с. Кирнички, Бесарабия / З. Барболова, В. Колесник. Одеса:Астропринт, 1998. 160 с. (Българските говори в Украйна; вип. 1).
4. Барболова, З. Особенности на българския говор в с. Червоноармейское (Кубей), Болградски район, Одеска област в Украйна / З. Барболова. Одеса:Астропринт, 1999. 152 с. – (Българските говори в Украйна; вип. 2).
5. Бонева, Т. Българите в Бесарабия: власт и идентичност (историко-етнографско проучване). – Българска етнология, 2009, 1-2, 18-35. Боржак 2011:
6. Бояджиев, Т.Българските говори в Източна (Одринска)и Западна (Беломорска)Тракия. С., 1991.
7. Бояджиев, Т. Говорът на с. Съчанли, Гюмюрджинско (Трудове по бълг. диалектология. Т. 7). С., 1972.
8. Булаховский, Л. А.Болгарский язык как источник для реконструкции древнейшей славянской акцентологической системы. М., 1958.
9. Български диалектен атлас. Югоизточна България.Т. I. Част втора. Статии, коментари, показалци (съст. под ръководство на Ст. Стойков и С.Б. Бернщейн). София: БАН, 1964, с. 13–20.
10. Виденов, М. Българска социолінгвистика. София, 1990.

11. Виденов, М. Увод в социолінгвистиката. София: Делфи, 2000; Виденов, М. Социолінгвистичният маркер. Към теорията и практиката на теренните изследвания. София, 1998.
12. Гамза, В. Тернівка. Історико-етнографічний нарис. Миколаїв: Іліон, 2014.
13. Георгиева, С. И.К вопросу идентификации диалектных особенностей бессарабских болгарских говоров. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Зб. наук. пр.Одеса. №27, Лінгвістичні науки, 2011, с. 91–96.
14. Георгиева, С. Фонетични особености на говора на село Заря, Одеска област (Украйна) (Україна і Болгарія: віхи історичної дружби). Одеса: Друк, 1999,с. 348–353.
15. Державин Н. Болгарские колонии Новороссийского края. – Симферополь : Таврическая губернская типография , 1908. – 238 с. Державин Н. С. Болгарські колонії в Росії (Таврическая, Херсонская и Бесарабская губернии. Сборник за народни умотворения и народопис. — София, 1914. — Т. 1. — Кн. XXIX. — 468 с
16. Дринов, М. Заселение Балканского полуострова славянами. — Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете, 1872, № 4, 1-175
17. Дринов, М. Поглед върху произходнието на българския народ и началото на българската история. Пловдив-Русчук-Велес, 1869;
18. Зеленина, Э. И.Отчет о диалектологической поездке в село Терновку. Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР, Вып. 7, М., 1955, с. 115–131.
19. Зеленина, Э.И. Сравнительный тематический словарь трех болгарских сел Молдавии / Э.И. Зеленина. – София : БАН,– (Българска диалектология: Проучвания и материали. – т. 10) . 1981. – 178 с.
20. Ковачев, Н. Българска ономастика. В. Търново, 1982.
21. Колесник, В. А. Дебалканізація болгарських переселенських говірок в Україні. Граматична система /В. А. Колесник. – Одеса : Астропринт, 2003. 352 с.
22. Колесник, В. А. Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь / В. А. Колесник // Българските говори в Украйна. Одеса: Гермес, 2001. 228 с.
23. Кочев, Ив. За диагностиращите черти на българските диалекти (По случай 80-годишнината на проф. Ст. Стоянов). София, 1991,с.307–314. (Български език,год. ХLI, кн.4).

24. Маркова, Л. В. Особенности этнического развития болгар СССР. Болгаристика в системе общественных наук. Вторая Всесоюзная конференция по болгаристике. Харьков, 1991, с. 22–25.
25. Милетич, Л., Източнобългарските говори. София, 1989.
26. Мирчев, К. Историческа граматика на българския език. С., 1963.
27. Младенов, Ст. История на българския език. С., 1979.
28. Музиченко, А. Т. История поселения и фонетические особенности говора крымских болгар. СПб., 1907. 63 с.
29. Речник на характерните думи в чирпанския говор на Константин Зидаров. (Под ред. на Георги Райчевски.) Чирпан, 1995.
30. Самаритаки, Е. С., Пригарин, А. А., Станко, В. Н. Турецкая колония „Терновка“: документы по истории 1792 – 1799 гг. Одесская болгаристика, вып. 2, Одеса, 2004.
31. Скальковский, А. А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края 1730 – 1823. Одесса, 1838, ч. 2, с. 37-38.
32. Стойков, Ст. Основно диалектно деление на българския език / Ст. Стойков // Славянска филология. Доклади, съобщения и статии по езикознание. София: БАН, 1963. Т. 3, с. 105–119.
33. Стойков, Ст. Българска диалектология. С., 1968, с. 23.
34. Стойков, Ст. Българска диалектология / Ст. Стойков. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 2002.
35. Стоянов, И. А. К типологии лексических соответствий болгарского и украинского языков. Болгарская русистика, 1984, № 6, с. 60–63.
36. Сумароков, П. Путешествие по всему Крыму и Бессарабии в 1799 году с историческим и топографическим описанием всех тех мест / Павел Сумароков. М.: Университетская типография, 1800, с. 8–12.
37. Терновка (съст. У. Самаритаки, Е. Уварова, А. Пригарин, В. Станко). Документы и материалы по истории 1792–1822 гг. Одесса: Търновско българско дружество „Иван Вазов“, Одеско дружество на българистите. Т. 1, 2004, с. 18, 21.
38. Топалова, С. Говорът на село Калчево, Болградско – Бесарабия. Речник / С. Топалова // Българските говори в Украйна. Т. 5. Одесса, 2009.
39. Уварова, Е. А. Материалы Государственного архива Одесской области по истории колонии Терновка начала XIX в. // сп. Одеська болгаристика, кн. 2, Одеса, 2004, с. 30–32.

40. Цветко С. Юнацькі і хайдуцькі пісні у болгар (записані в с. Тернівці на Миколаївщині) // Етнографічний вісник. 1927. Кн. 3. С.47–62. 23 Цветко С. Весільні звичаї і пісні у болгар на Херсонщині (село Тернівка на Миколаївщині) // Вісник Одеської Комісії Краєзнавства. 1925. Ч.2–3. С.217–238. 24 Цветко С. Символічні речі й обряди в болгарському весіллі в порівнянні з українським// Етнографічний вісник. 1928. Кн.6. С.1–15. Цветко С. Генеза мотиву крилатого змія в болгарських народних піснях // Етнографічний вісник. 1930. Кн.9. С.3–30. Ръкописите, които се пазят в института по Етнологията на АН на Украйна.

41. Цветко С.И. Български народни песни от Украйна и Крим / Сергей Цветко [Съставител Зоя Барболова] – София: Академично издателство «Марин Дринов», 2005. – 179 с.

42. Цветко, С. Юнацькі і хайдуцькі пісні у болгар (записані в с. Тернівці на Миколаївщині). Етнографічний вісник, 1926, кн. 3, с. 47–62.